

ЛД 13681 Д. 4433
Українська Соціалістична Бібліотека

АРКАДІЙ ЖИВОТКО

ЯК СОВІТСЬКА МОСКВА ЗВОЮВАЛА УКРАЇНУ?

Вступ Н. Григорієва

ЦІНА 50 ГРОШІВ

ЛЬВІВ

НАКЛАДОМ СОЙМОВОГО КЛЮБУ У. С. Р. П.

Друкарня Артура Гольдмана, Львів, Сикстуська 19. Тел. 8-74.

diasporiana.org.ua

Що є в книжці:

Передмова	3 стор.
Звоювання України совітською Москвою	19 „
Мета московського воєнного походу проти України	20 „
Якими способами звоювала Московщина Україну?	25 „
1. На передодні наступу на Україну	
2. Бій під Крутами	
3. Бій за Київ	
Як ставився український народ до московської окупації?	36 „
Виписки	47 „

Українська Соціалістична Бібліотека

Л. С. Т.
13781

АРКАДІЙ ЖИВОТКО

ЯК СОВІТЬСЬКА МОСКВА ЗВОЮВАЛА УКРАЇНУ?

Вступ Н. Григорієва

Інокентій Затишак

ЛЬВІВ

НАКЛАДОМ СОЙМОВОГО КЛЮБУ У. С. Р. П.

Друкарня Артура Гольдмана, Львів, Сикстуська 19. Тел. 8-74.

Вступна замітка перед читанням.

Усі виїмки з документів і матеріалів московських большевиків **перекладено** в книжці з московської мови на українську, **щоби** цим улекшити читання книжки широким масам, які не розуміють московської мови.

При кожній виїмці якогось документу є подане дрібним друком число, котре вказує читачеві, де шукати повної назви даного твору, чи документу і на якій сторінці. Ці „виписки“ є потрібні тільки для тих, що хочуть ширше студіювати дану справу.

Всі ці „виписки“ є зібрані разом на кінці нашої книжки.

ПЕРЕДМОВА.

Руїна господарського добробуту, України під московською совітською владою завершилася в 1933 р. страшним голодом українського населення. Цей голод не був в наслідок якихсь природних причин (посухи, повени, слоти або т. п.). Голод на Великій Україні має дві головні причини, що обі походять від совітської влади в Москві: перша причина — це сам спосіб совітської, большевицької господарки, який убив інтерес до праці, трудову ініціативу і дбайливість та довів до малоурожайности славної колись своїм багатством української землі, бо кожного селянина обернула большевицька влада в державного кріпака; друга причина — це відношення московської совітської влади до Великої України, до її господарських потреб і політичної волі. Перша причина є досить широко освітлена дотепер у часописах і книжках. Другу причину ширші маси знають на жаль дуже поверхово, хоч завжди мимохіть виникає старе питання: Чому, Україна після революції 1917 р. та після створення самостійної Української Республіки, не удержалася незалеж-

ною державою, а опинилася під рукою комуністичної Московщини?

Деякі українські публіцисти, осліплені дрібною міжпартійною боротьбою, намагаються пояснити це тим, що тогочасні провідники української політики, як «недозрілі», будцім не вміли, навіть будцім то не хотіли, й не «старалися» закріпити самостійности Української Народньої Республіки (У. Н. Р.). Самостійність їм просто з неба падала, бо «народ вимагав своєї держави і боровся за неї», а провідники не знали, що і як з нею робити, витрачаючи сили на «внутрішню гризню» і т. п.

Московські комуністи, навпаки, запевняють, що український трудовий нарід зовсім ніякої самостійности не хотів, а коли купка буржуазної інтелігенції під проводом «самозванної Української Центральної Ради та Генерального Секретаріату» (нібито складеного «з генералів«!!) оповістила самостійну Українську Народню Республіку, то незадоволений трудовий нарід України повстав проти них, обрав Раду Народніх Комісарів і під її проводом силою «українського червоного козацтва» та «червоної гвардії» повалив Українську Народню Республіку, а натомісць організував «Українську Соціалістичну, Радянську Республіку» (У. С. Р. Р.), яку обєднав з Російською Соціалістичною Федеративною Республікою в «Союз Світських Соціалістичних Республік» (С. С. С. Р.).

З освітлення комуністів виходить, немовби то совітська Московщина ніякого насильства над Українською Народньою Республікою не вчинила, жадної ініціативи для повалення української самостійної держави не проявляла, ніяких збройних московських сил на Україну не посилала, силою своєї зброї в рр. 1917—1920 не завойовувала, українського трудового народу, не насилувала і до со

вітського устрою та послуху Москві, зброєю не силувала. Все те немов би зробив сам український трудовий народ. Сам знищив свою державність, зрікся самостійности, покликав Москву. Так твердять комуністи-большевики.

Подаємо кілька фактів і витягів зі самих большевицьких документів, які свідчать про те, що московські большевики ширять свідому неправду.

Провідники української політики 1917 року, (Українська Центральна Рада) української державности й самостійности не зрікалися, але боролися за неї. Нарід український не повставав проти них — навпаки — підпирав їх. Московщина завоювала Україну не пропагандою, але збройною силою і не тому, що українські провідники «не знали», «не вміли», «не хотіли», і т. п. боротися за українську самостійну державність, а тому, що Московщина мала більше організованого війська, яке залишилося їй від світової війни, та більше зброї і амуніції. Ніхто не може заперечити, що українські вояки завжди терпіли недостачу не лише одягу, харчу, але й зброї та особливо набоїв. Українські козаки відступали не тому, що «політики сварились», а тому, що не мали набоїв і ніхто ніде не міг їх дістати, хоч усі провідники, не зважаючи на всі свої «сварки» (більш вигадані ніж дійсні) найбільше про це дбали. Отже: Україна опинилася під московською кермою не тому, що не хотіла бути самостійною, але тому, що не вистарчило зброї і в час організованого свідомого війська для захисту від московської збройної навали. Суперечки українського громадянства про політичні ідеали в цій справі були тільки дургорядним чинником.

Як же в дійсности сталося? Хто повалив Українську Народню Республіку й віддав Укра-

їну, під московську, совітську управу? Українські провідники? Український нарід? Чи московська совітська держава? Внутрішня українська боротьба чи міжнародня?

Передовсім є фактом, що в 1917 р. існувала вже окрема від московської держави Українська Народня Республіка, створена Українською Центральною Радою, більшість якої складалася із соціалістів, обраних українськими зїздами — інтелігенції, вояків, селян і робітників; отже: всею українською нацією.

Про окремішність Української Народньої Республіки свідчать такі зовнішні акти:

1) Третій універсал Української Центральної Ради з 7/IX 1917, в якому сказано: «Від нині Україна стає Українською Народньою Республікою... До Установчих Зборів України вся власть творити лад на землях наших, давати закони і правити, належить нам — Українській Центральній Раді і нашому правительству Генеральному Секретаріатові України».

2) Заява Ради Народніх Комісарів (московських) в ультиматі Генеральному Секретаріатові У. Н. Р. з 17-го грудня 1917 р., в якій сказано: «Рада Народніх Комісарів признає Українську Народню Республіку, та її право на повне відокремлення від Росії».

3) «Лист Сталіна до Українців заплля й фронту» з 25-го грудня 1917 р., в якому сказано: «Рада Народніх Комісарів офіційно признала Українську Республіку, в своєму «ультиматі» та «відповіді» Петроградському українському штабові». ¹⁾

4) Заяви голови російської делегації на мировій конференції в Бересті — Л. Троцького: а) 10. І. 1918. «Зважаючи на потуг Генерального Секретаріату, У. Н. Р. російська де-

делегация заявляет с своего боку, что она в цілковитій згоді з принциповим признанням права кожної нації на самовизначення аж до цілковитого відокремлення, не бачить жадної перешкоди до участі української делегації в переговорах.«²⁾

б) 12. I. 1918. »Що торкається самоозначення України, яке фактично відбувається в формі Народньої Республіки, то ця справа не може бути причиною конфлікту між обома братніми республіками. З огляду на те, що на Україні нема жадних окупаційних військ, що політичне життя відбувається там вільно, що там нема ані середньовічних станових (сословних) органів, які хотілиб представляти країну, ані призначеного лише з гори міністерства, яке працює в межах призначени йому, з гори; далі з огляду на те, що на Україні є всюди вільно вибрані ради робітничих, солдатських і селянських депутатів та що при виборі всіх органів самоуправи додержано засад загального, рівного, безпосереднього виборчого права з таємним поданням голосів, не має і не може бути жадного сумніву, що самовизначення України в її етнографічних межах і в державних формах, які відповідають волі українського народу, знайде своє закінчення. З огляду на попереднє і в згоді зі заявою, зложеною 10 січня, російська делегация не бачить жадної перешкоди для самостійної участі делегації Генерального Секретаріату, в мирових переговорах.«²⁾

4) Четвертий універсал Української Центральної Ради з 22/I 1918, в якому сказано: »Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою, Українського Народу«.

5) Підписання 9. II., 1918 Українською Народньою Республікою мирного договору з Центральними Держа-

вами у Бересті, в якому, сказано: »Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія й Туреччина з одного боку, та Українська Народня Республіка з другого боку, заявляють, що воєнний стан між ними скінчився«. ³⁾

б) Мировий договір Росії з Центральними Державами, підписаний 3. марта 1918, в якому, сказано: »Росія зобов'язується негайно заключити мир з Українською Народньою Республікою і признати мировий договір між цією державою та чотирма союзними державами. Українську територію негайно очистити від російського війська і російської червоної гвардії«. ⁴⁾ Зі всього наведеного ясно, що від листопада 1917 р. Україна оформилася в самостійну Українську Народню Республіку, окрему від Московщини. Про міждержавний, а не внутрішній характер війни на Україні 1918 р. свідчить в першу чергу ультимат Московського Совнаркому, Українській Центральній Раді з 17/XII. 1917, в кінці якого сказано: »У випадку, коли протягом 48 годин не дістанеться задовольняючої відповіді на ці питання, Рада Народніх Комісарів буде уважати (Центральну) Раду в стані отвертої війни проти совітської влади в Росії й на Україні. Совіт Народніх Комісарів. Голова Совіту Народніх Комісарів В. Ульянов (Ленін). Народній Комісар Закордонних Справ Л. Троцький«. ⁵⁾ Отже: не український нарід, а московські комісари поставили Українській Центральній Раді ультимат, після якого розпочали московські совіти війну з Українською Народньою Республікою. Чого ж домагався ультимат? Чиї інтереси захищав? Українського народу, чи які інші? Отож в ультиматі були поставлені вимоги, щоб Українська Центральна Рада зобов'язалася до слідуєчого: 1) »відмовитися від спроб дезорганізувати

загальний фронт; 2) »не пропускати більше без згоди верховного головнокомандуючого (московського) ніяких військових частин на Дон, Урал та інші місця«; 3) »помагати революційним (московським) військам« проти місцевих влад; 4) припинити всі свої спроби розброїти совітські полки і робочу (большевицьку) »червону гвардію« на Україні та повернути негайно зброю тим, у кого її відібрали«. Чи є тут якийсь захист інтересів українського трудового народу? Ні! Все це захист інтересів московської совітської держави. Большевицький комісар Сталін в »Листі до Українців за пілля й фронту« з 25-го грудня р. 1917 так пояснив причини ультимату:

„Конфлікт почався з наказів Генерального Секретаря Петлюри по фронті, які викликали загрозу повної дезорганізації фронту“, бо „Петлюра став скликати своїми наказами на Україну всі українські частини армії й фльоти“. „Конфлікт, початий наказами Петлюри, загострено політикою Генерального Секретаріату (Української Центральної) Ради, який почав роззброєння совітів України. Відділи Генерального Секретаріату напали в ночі у Києві (1) на совітські війська і розброїли їх“... „Конфлікт дійшов до найвищого ступня, коли Генеральний Секретаріат цілком відмовився пропускати революційні (большевицькі) відділи проти Каледіна“ (місцевого донського уряду) ⁶⁾.

Окрім того в телеграмі з 30-го грудня до Генерального Секретаря Порша, Сталін додав ще одну причину конфлікту, а саме, що »Українська Центральна Рада зверху прилучає до себе все нові й нові губернії, не питаючи про це населення тих губерній, чи хотять вони увійти в склад України«. ⁷⁾ Котраж із наведених причин конфлікту є захистом інтересів українського трудового народу? Ніяка. Всі подані причини є захистом інтересів не українського народу, а московської совітської держави. В агітації серед несвідомих людей большевики виставляли проти

Української Центральної Ради той закид, що вона буржуазна і народ її не хоче. Неправдивість цих обвинувачень видно зі складу Української Центральної Ради та змісту її законодавства. Українська Центральна Рада складалася з таких делегатів:

1. Всеукраїнська Рада Селянських Депутатів — 212 делегатів.
2. Всеукраїнська Рада Військових Депутатів — 158 делегатів.
3. Всеукраїнська Рада Робітничих Депутатів — 100 делегатів.
4. Представники неукраїнських рад робітничих і солдатських депутатів — 50 делегатів.
5. Ріжні українські політичні організації — 20 делегатів.
6. Російські соціалістичні партії — 40 делегатів.
7. Жидівські соціалістичні партії — 35 делегатів.
8. Польські соціалістичні партії — 15 делегатів.
9. Представники від міст і губерній (котрих вибиралося переважно на селянських, робітничих і загально-національних з'їздах) — 84 делегатів.
10. Представники професійних, просвітних, економічних та громадських організацій і партій — 100 делегатів.⁷⁾

Отже своїм складом Українська Центральна Рада була цілком демократична і трудова. Серед законів, виданих Українською Центральною Радою немає ні одного на захист інтересів визискуючих, пануючих клас, а навпаки: всі на забезпечення прав і добробуту працюючого народу. (закон про передачу землі в розпорядження земельних комітетів з 30-го жовтня 1917 та повне скасування власності на землю ділчів-поміщиків, костела, церкви, монастирів з 17-го грудня 1917 р.). Неправдивість закиду большевиків, буцім-то нарід не хотів Української Центральної Ради, видно з таких фактів: На виборах до Всеросійських Установчих Зборів та Українських Установчих Зборів найбільшу кількість голосів (73 проц.) здобула Українська Партія Соціалістів-Революціонерів, що

складала більшість в Українській Центральній Раді. Якраз ця партія обстоювала самостійність У. Н. Р. Скликаний більшовиками зїзд совітів України з 17-го грудня 1917 в кількості поверх 2.000 делегатів, не зважаючи на всі зусилля більшовиків, величезною більшістю голосів всіх проти 2, при 2, що здержалися, після виходу більшовицької групи, в кількості коло 70 осіб, ухвалив, що »перевибори Української Центральної Ради несвоєчасні й непотрібні, бо »оповіщенням 3. (третього) універсалу У. Ц. Р. стала на шлях широких соціальних реформ та приступила до найскорішого скликання Укр. Установчих Зборів; ультимат московських комісарів неоправданий, а відповідь Генерального Секретаріату достойна«. ⁸⁾ Чи мають виставлені Московщиною причини війни оправдання з погляду об'єктивної справедливості?

1) Дезорганізацію фронту, створили не накази Петлюри й пізніше стягання на Україну українських військ, а ще раніш наказ більшовиків »брататися з Німцями«, відмовлення більшовицьких частин виконати наказ Керенського про наступ, самочинний відхід московських більшовицьких частин з фронту, стягнення з фронту 2. гвардейського корпусу на підставі постанови Київського Областного Комітету більшовиків для оточення Києва й підтримки більшовицької боротьби з Укр. Центр. Радою. Перекидання частин провадилося не лише українською владою, а й московською.

Українська влада мусіла стягати українські військові частини з північного фронту, на український (південно-західний та румунський) після того, як виявилось, що московська совітська влада готується до збройного нападу на Україну.

2) Виступити на поміч совітській владі в її боротьбі з кращими владами та дозволити пере-

їзд через Україну, большевицьких військ для повалення місцевої Донської влади, українська влада не могла, бо це суперечило засадам самоопределення народів і країв та бажанню зберігти невтралітет.

3) Поширення території Української Народної Республіки прилученням до неї українських губерній, яких не прилучив Російський Тимчасовий Уряд, сталося не самочинно, як дорікав Сталін, а на підставі постанов губерніяльних селянських зїздів Катеринославщини, Харківщини, Херсонщини, а також Харківської та Одеської Ради Робітничих і Солдатських Депутатів. ⁹⁾

4) Розброєння московських большевицьких частин у Києві сталося, коли українська влада дістала певні відомости, що московські большевицькі війська готуються до повалення Української Народної Республіки.

Тепер про це свідчать і большевицькі джерела. Один із організаторів того большевицького перевороту І. Пуке в книжці «Военно-Рев. Комитет и Октябрьское возстание» заявляє:

„24. XI. — Военно-Рев. Комитет приказав Київському Обласному Комітетові большевиків негайно підготувитися до збройного повстання проти Центральної Ради, при чому вважав необхідним підготувити до пересунення у Київ на підмогу Комітетові 2-го гвардейського корпусу. На засіданні полкових комісарів з представниками партосередків військових частин, що відбулося в Броварах, ухвалено протягом 3-х ближчих днів привести всі військові відділи Військ. Рев. Комітету в повне боеве поготівля“ ¹⁰⁾.

Та саме за кілька годин до повстання українська влада розброїла московські військові частини, які мали повстання перевести. Той самий організатор большевицького московського повстання І. Пуке в книжці «Октябрь 1917 г. в Киеве» про це розповідає так:

„В ночі на 29-го листопада Військово-Рев. Комітет большевицький) дав наказ начальникам, комісарам та головам комітетів бути готовими на ранок до бою: командам охорони з кулеметами й 2-ма легкими батареями в ночі виступити на охорону мостів, що злучують Київ зі Слобідкою. Керування доручено Пятакову, Л. Пуке та Поведайгису. Вони повинні були негайно піти в арсенал, авіопарк та інші частини, щоб попередити їх про потребу негайно приготуватися до бою. Арсенал та 3-ий авіопарк були опірною базою повстання. Арсенальці, 2-ий запасний телеграфний баталіон, саперна рота та 1-ша кінно-гірна батарея — головна ударна група. Вона мала після гарматної підготовки зайняти місто. Залізничну станцію мали зайняти залізничний та шулявський відділ червоної гвардії разом з 5-тим авіопарком. Тяжкі гармати мали бити по касарнях противника, по Центральній Раді й помагати захищати мости; 2-гий гвардейський корпус — захищати підступи до Києва з південної сторони.

В розпорядженні Військово-Рев. Комітету (большевицького) в той час були такі сили: 3-тий авіопарк (600 людей), запасний понтонний баталіон (400), 2-гий зап. тел. баталіон (800), саперна рота (300), 1-ший кінно-гірний дивізіон (600), панцирний відділ (200), червона гвардія арсеналу (800), тил. арт. март. (300), гарматний відділ та інші (200), 147 та 148 Вороніжські дружини (800), 5-тий авіопарк (600), залізнична червона гвардія (400), шулявська червона гвардія (600), подільська червона гвардія (300), Т. А. О. Н. (1.200), різні (300), всього 8.400 людей, 10 батарей, 2 панцирні авта, 6 літаків.

Українська Центральна Рада мала такі військові частини: піхотний полк ім. Богдана Хмельницького (2.400 людей), українські понтонні баталіони та ін. (400), 1-ший український запасний полк (200), 2-гий укр. запасний полк (1.600), Юрівський піхотний полк (1.800), Шевченківський піхотний полк (2.000), Полуботківський піх. полк (1.800), різні команди та „Вільне Козацтво“ (1.700), 2-га гарматна батарея (300), полк ім. Грушевського (1.000), гайдамаки, куріні смерти та ін. (1.000), всього 14.200.

Отже, як свідчить один із організаторів московського большевицького повстання п. Пуке, все було приготовлено до повстання, але й українська влада не дармувала:

„В ночі на 30-го листопада 1-ша українська гвардійська дивізія роззброїла всі неукраїнські (головним чином

большевизькі) відділи війська, розташовані у Києві та околицях, а також на Чернигівщині, за Дніпром, де перебували артилерійські дивізіони.

„Несподіваний наступ частин 1-шої української гвардійської дивізії почався 29-го листопада у вечері. До 4 годин ранку були вже роззброєні — 3-тій авіопарк, 5-тій авіопарк, арсенал, збройні майстерні, понтонні та телеграфні баталіони, 1-ша запасна гірна батарея, тяжкий гарматний дивізіон, 524-та рязанська дружина, 5-тій залізничний баталіон.

Противився проти роззброєння 3-тій авіопарк, счинивши гарматну стрілянину проти військ Української Центральної Ради й забив одного та поранив 4 вояків. У 3-тій авіопарку війська Укр. Центр. Ради захопили велику кількість боєвих припасів: 350 кулеметів, 5 мільйонів набоїв, бомби, пироксилінові набої, панцернобойні кулі і т. п. Роззброєно також артилерію на лівім боці Дніпра. Відібрано 70 гармат та іншу зброю у гармашів“, а поруч з усім цим „рано на ланцюговому мості війська Укр. Центр. Ради арештували голову Військ. Революційного Комітету Л. Пятакова, голову Област. Комітету Сівітів Ехліхмана, Секретаря Вик. Ком. Роб. Секції Сівіту Н. Голубенка, голову профсоюзу металістів Горбачева та інших, що йшли на полігон піднімати серед революційних військ повстання проти Центр. Ради“¹¹⁾.

Не зважаючи на те, що большевики захоплені були українською владою на гарячому вчинку піднімання повстання проти України, вони счинили величезний галас проти «насилства», «безпідставного роззброєння», шлямували голову Ради Солдатських Депутатів Н. Григорієва за те, що на скаргу про роззброєння відповів «з большевиками так і треба робити!»¹²⁾, а Л. Пятаков публично заявив, що не знає, «за що його арештували». Большевицькі організації в своїх резолюціях доказували, що роззброєння солдат та арешт вище вказаних осіб «явно доказують контрреволюційність» Укр. Центр. Ради і вимагали визволення арештованих та... повороту зброї роззброєнним. Цього не сталося. Українські політичні провідники знали, що робили: вони захищали самостійну державність України, боролися з московськими зусиллями захопити її підступом,

несподіваним нападом московських військ, що перебували ще на Україні, як учасники світової війни.

З усього наведеного ясно, що ні одна з причин конфлікту, наведених московською совітською владою

а) не мала на оці захисту інтересів українського трудового народу,

б) всі вони мали на оці захист інтересів тільки московської держави,

в) всі вони не відповідали правді, а були вигадані, як притока до конфлікту.

Наведені факти свідчать так само і про безпідставність тверджень деякого з українського боку, буцим тую соціялісти, що складала більшість в Українській Центральній Раді, не захищали самостійности України, та не дбали про її захист. Колиб ці твердження мали підставу, то не булоб і підготовки московських військ у Києві до повстання проти Укр. Центр. Ради, що творила Українську Народню Республіку, і не булоб розброєння тих військ з наказу української соціялістичної влади, і ультимату московських »Народніх Комісарів«, і війни між Українською Народньою Республікою й Московщиною. Факт, що війну з совітською Московщиною прийняв український соціялістичний уряд під проводом В. Голубовича. Колиби соціялісти не боролися за самостійну українську державу, то не пішлиб в український уряд після оповіщення війни Україні з боку московських Народніх Комісарів і не організувалиби опору московській навалі, а сховалибся так, як усякі українські реакціонери. Але українські соціялісти не піддалися і боролися з Москвою в міру своїх сил.

Які сили валили Українську Центральну Радю, які сили наступали на

Україну, та проганяли українське військо з України? Українські чи московські? В агітаційних брошурах большевики запевняють, що це робив «український трудовий нарід», але большевицькі провідники в своїх офіційних документах та споминах про те зраджують зовсім щось інше.

Командуючий московськими совітськими військами Муравйов, захопивши Київ, оповістив на його стінах наказ, в якому просто сказано: «совітську владу ми несемо з далекої півночі на вістрях своїх багнетів». При чому тут укр. трудовий нарід? Хіба він на півночі? Ще ясніше означив «носіїв» совлади другий командуючий московськими совітськими військами Антонов у своїх споминах. — З цих споминів бачимо, що плян московського штабу був такий, щоби напасти на Україну з трьох боків: з півночі і з заходу, а крім того з півдня і південного заходу, рушити московський корпус з австрійського та румунського фронту. Антонов подає відомости, скільки війська він мав до розпорядимости для походу на Україну: напередодні війни на кордонах України. Так, напр., в Орші стояло до його розпорядимости 500 гармат, а з Новгорода на Брянськ йшло 10.000 кавалерії й піхоти. Крім того в районі Брянська він мав панцирний потяг, 60-тий сибірський полк, 132-гу артилерійську бригаду, окрему тренувальну дивізію в Петрограді і т. д.¹³⁾ У всім тім нема ані слова про те, щоби там був хоч один з українських повстанців. Все це була московська регулярна армія, стягнена з фронту. Все це доказує, що зруйнували Українську Народню Республіку не український трудовий народ і не провідники його, а зброя московських совітських військ.

Якже кваліфікувати те, що совітська Москов-

щина зробила з Україною? Кваліфікацію цю зробила сама московська совітська влада. В своїм «Обращении к народам и правительствам воюющих стран» 9/XI 1917 р. московський Совнарком заявив:

„Під анексією або захватом чужих земель правитель-ство розуміє в правовому розумінні демократії взагалі і працюючих клас особливо всяке прилучення до більшої й дужчої держави малої або слабкої народности без точно, ясно й добровільно виявленої згоди й бажання цієї народности, незалежно від того, коли це насильницьке прилучення сталося, незалежно також і від того, наскільки розвинута чи відстала нація, що була прилучена і силою затримана в межах названої держави, нарешті незалежно також від того, в Європі, чи в далеких заокеанських країнах ця нація живе...“ „...Коли яканебудь нація удержується в межах іншої держави силою, коли її, не зважаючи на бажання з її боку, все одно, чи виявлено це бажання в пресі, чи в народніх зібраннях, чи в рішеннях партій або в обуреннях й повстаннях проти національного утиску, — не дають правильним голосуванням (при повній евакуації війська приєднуючої або взагалі дужчої нації) рішати без найменшого примусу питання про форму державного існування цієї нації, то приєднання її являється анексією, тобто захопленням і насильством“.

Беручи до відома це правдиве означення анексії, насильства, бачимо, що самі автори його вчинили анексію, насильство на Україні, бо всупереч волі українського народу, виявленій не тільки в пресі, рішеннях партій, резолюціях численних селянських, робітничих, військових та інших зїздів, універсалах Укр. Центр. Ради, але й у виборах до Укр. Центр. Ради, до Всеросійських Установчих Зборів та до Українських Установчих Зборів, в напрямку створення й затримання самостійної Української Народньої Республіки та в збройній її обороні, совітська, Московщина силою зброї московських військ, унеможливила нормальне існування демократичного ладу на Україні, усунула вільно обрану владу Укр. Центр. Ради, та настановила свою вла-

ду, що спирається тільки на московські багнети.

Отже: сучасна московська влада на Україні є насильницькою, згідно з означенням, яке дав для насильництва сам московський Совнарком в своєму «Обращении», р. 1917.

Це саме підтверджується й тим означенням «напасника», яке з пропозиції представника совлади Літвінова прийнято в 2 арт. «Східного пакту», підписаного совітською владою з буржуазними державами в Лондоні 1933 року, а саме:

„Напасником“ є та держава, яка „перша оповістить війну, або хоч і не оповістить, але фактично переведе на суходолі, на морі, чи в повітрі, напад на територію, кораблі та літаки другої держави, або дасть допомогу озброєним відділам, що склалися на її території й пробираються на територію другої держави, або не задовольнить вимоги нападеної держави вжити всіх способів для припинення всякої помочі й охорони вище згаданим відділам“.

Московська совітська влада 1) перша оповістила війну Українській Народній Республіці (уль-тиматом з 17-го грудня 1917, 2) післала своє московське військо на територію Укр. Нар. Республіки, 3) давала допомогу військовим відділам московських повстанців, організованих нею на Україні, 4) незадовольнила вимоги законної влади Укр. Нар. Республіки припинити наступ московських військ та організацію московських повстань проти У. Н. Р.

Із цього всього видно, що совітська Москва, згідно з означенням «напасника» запропонованим її ж Комісаром Закордонних Справ, Літвіновим, р. 1933 була і є напасником проти України.

З якою ж метою насильницький напад переведено, якими способами та як його зустрінуть українським населенням, подає в своїй праці Арк. Животко, словами офіційних документів, уривками спогадів самих діячів, їх розпорядженнями, тощо.

Н. Григорійв.

Звоювання України совітською Москвою.

Пропаганда московських большевиків нині представляє справу так, що совітську, большевицьку владу на Великій Україні поставив з доброї волі сам український народ. У своїх газетах, брошурах і летючках, призначених для баламучення українського народу, московські большевики або їх прислужники мовчать про те, що Україну завоювала для совітської влади правильна московська армія. Вони також нічого не говорять про те, з якою метою розпочала московська влада війну з Україною.

Отож ми поставили собі завдання дати українському читачеві загальне представлення війни совітської Московщини проти України. Аби унешкідливити большевицьке баламутство, ми даємо як підставу викладу самі большевицькі матеріяли: большевицькі урядові документи, витяги з большевицьких книг і часописів. Тому большевицьких прислужників можна буде тим матеріялом побивати та доказувати їх зрадницьку роботу серед українського трудового народу.

Ці матеріяли ми ділимо на три часті: 1) На ті, що показують нам мету, задля якої йшла большевицька Москва війною проти України; 2) На ті, котрі представляють нам способи большевицької війни і окупації і 3) На ті матеріяли, котрі показують настрій українського населення проти московського большевицького наступу. Для загального розуміння історичних подій треба всетаки мати перед очима історію української революції, видану Видавництвом „Самоосвіта” у Львові.

Мета московського воєнного походу проти України.

Про головну мету, московського походу на Україну, можна було почути вже в перших днях совітської влади в Росії від одного з чільних учасників того походу: Антонова, який був головним командантом московської совітської армії проти України. Він заявляє отверто:

„Треба було забезпечити звязок Петрограду з промисловими і хлібними районами, треба поширювати совітську владу на всю територію країни“...¹⁴⁾.

Перед виконавцями цього завдання виникла зараз же справа України, яка в їх очах ще зоставалася ні чим іншим, як все тим же хлібородним, вугляним та багатим сільсю і хлібом «югом» Росії.

За кожним кроком наступу московських військ на Україну, слідила пильно ціла Московщина. Вона відгукалася на кожний успіх московських полків. Воєнні успіхи тут розумів кожний як здобуття для Московщини хліба й інших харчів та ву-

гілля з України — безплатно. Про хліб України, як про мету війни проти України, говорив отверто командант большевицької армії Антонов з другим командантом московської большевицької армії **Муравйовом** :

„Ми будемо старатися витягнути з Полтавщини хліб для голодуючих центральних губерній півночі і для фронту“...¹⁵⁾.

Ніщо не спиняло його від «витягання» хліба з Полтавщини, хоч сам він признає, що «харчеве положення самого Харкова було дуже тяжке». Для нього було важне дістати хліб для московської півночі. Про це він говорить зовсім безстыдно:

„Особливе значіння мала робота для викачування хліба з Катеринославщини. Негайно по установленні совітської влади в Катеринославщині туди виїхав з Петрограду тов. Серго (Орджонікідзе)... Харчева робота закипіла на Катеринославщині. Для її ліпшого переведення спроваджено працівників з Москви і Петрограду. Зажадали окремих охоронних відділів для забезпечення харчевих валок у дорозі“...¹⁶⁾.

Уже з того видно, що треба було в українського селянства відбирати хліб силою, коли на це спроваджувано аж окремі відділи. Такто поводилося наше село з московськими совітами і їх післанцями на Україні, — хоч большевицькі агенти тепер говорять, що то сам наш нарід установляв над собою большевицьку московську диктатуру. Про те, що та влада опиралася лише на московських багнетах, говорить отверто Антонов у своїй телеграмі до Серго, який тоді вже приїхав до Катеринослава:

„Ви мусите негайно назначити представників для харківської та полтавської губерній, котрі бралиби хліб з губерній по певному пляну... опираючись на узброєну силу, спеціально приділену з фронту, з Петербурга і Москви“¹⁷⁾.

У другій телеграмі Антонова до совіту комісарів у Москві читаємо ще докладніше:

„З харчами лагодимо. Можемо пустити не 50, але й 500 вагонів, одначе залізниця Курськ—Москва перепускає всього по 114 вагонів на добу, замість звичайних 1400.. Потрібні спеціальні відділи для сіл, щоби при допоміж бідних селян забирати хліб у богатих. Треба вислати такі відділи з Петрограда, Москви і фронту.. Посилайте хлібних комісарів“...¹⁹⁾.

Все це викликає у Москві відповідні радісні настрої й надії — з приводу завоювання багатой кольонії. Ці настрої передає комісар А. Шліхтер так:

„... З радісною полекшою стрічав пролетаріят Росії побіду червоних партизанів України.

— Україна нагодує!

Т. Пятаков (московський шовініст, що не признавав укр. народу! Прим. А. Ж.), який стояв тоді на чолі українського (совітського) правительства, повідомляє з Курська в телеграмі на імя Леніна:

„У занятих нами місцевостях найдено масу харчів і цукру...“

Одночасно колегія Наркомпрода РСФСР в негайнім порядку обміркувала організаційну сторону справи харчевих продуктів з України¹⁹⁾.

Той самий московський комісар Шліхтер зовсім без юбиняків говорив в однім своїм рефераті про відносини Москви до України:

„Тепер я перейду до тої частини, котра для Москви має найбільше значіння... Мені ще лишається сказати про ці загальні вигляди, котрі ми маємо перед собою і на котрі ми можемо рахувати... Ви всі памятаєте, що коли Україна почала робитися совітською, з кожним днем поступу вперед Червоної Армії.., відлягало від серця. Здавалося, ось кінець усяким нещастям. Богата Україна, хлібна Україна — наша: не буде голодувати московський пролетаріят.

...Отже, на що ми можемо на правду рахувати, думаючи про Україну? Якби питання йшло про те, що взагалі Україна має, то очевидно можна булоб сказати, що ми тішилися —

не даремно. Після найобережніших рахунків Україна має тепер надвишку 278 мільйонів пудів. Ми ставимо собі завдання вибрати 100 мільйонів пудів хліба, щоби розділити його примусовим розпаюванням по губерніях і повітах²⁰⁾“.

Очевидно, що Українська Народня Республіка не боронила надвишки свого хліба і інших продуктів для Московщини. Навпаки, Україна виразно заявляла, що готова негайно відступити цю надвишку, але тільки в продажі за золоту валюту або взамін за потрібні для України товари. Українська влада, розуміється, не хотіла віддати плодів праці українського народу, — зовсім даремно, як того хотіла московська большевицька влада. Для того в дійсности розпочала Москва війну проти України, щоби дістати сотні мільйонів пудів хліба з України — даремно. Щоби той свій безстидний грабіж української праці прикрити якимбудь фіговим листком, то при кожній нагоді говорили московські комісари про — голод у московських губерніях.

Названий нами большевицький командант московської армії на Україні Антонов, у своїх споминах говорить виразно про мету походу, ще в таких словах:

„Було ясно, що на випадок, колиб ми допустили скрипитись цьому контрреволюційному рухові (Каледіна на Доні) то він у сприятливих обставинах козачих областей мігби зовсім відрізати нас від Кавказу і бакинської нафти, позбавляючи совітський центр також в угля донецького басейну, заліза з Криворіжжа і хліба України...²¹⁾“.

А' ще виразніше говорить про це комісар Л. Троцький, в своїй пізнійшій інструкції агітаторам, що посилено їх на Україну:

„...так чи інакше, а нам необхідно повернути Україну Росії. Без українського вугля, заліза, руди, хліба, соли, Чорного Моря — Росія існувати не може...²²⁾“.

Досить ґрунтовну оцінку причин і цілей походу та наслідків його дає А. Свидерський в сво-

ій статті під назвою »Что может дать и что уже дала нам Украина« :

..., Не буде помилкою припускати, що на Україні є тепер надвишка хліба біля 250—300 мільйонів пудів. Але хліб це не одиноким добро України, котрим вона може помочи голодуючим північним і центральним губерніям... Україна і Дон завсігди занимали одно з перших місць на м'яснім ринку... Накінець Україна може дати СРСР цукор, цукорняні вироби, тютюн, овочі. По посліднім рахункам, далеко не перебільшеним, Україна є в стані дати голодуючій півночі і голодуючому центрові ще до весни деяку кількість хліба, біля 200 тисяч пудів мороженого мяса, до 200 тисяч пудів сала, до 300 тисяч пудів сухих овочів, значну кількість барабоць, біля 7 мільйонів пудів цукру, цукорняні вироби, пшоно... Часть продуктів із запасів, котрі можна було скоро реалізувати з України, вже вивезено в СРСР.

Розуміється, що те, що вже дала нам Україна і що вона може дати в найближчий час, творить невелику часть тої кількості харчів, на котру має право(!) рахувати СРСР. Головна харчева задача, що стоїть перед СРСР на Україні, далеко ще не виповнена. Треба можливо найскорше і в можливо найбільшій кількості дістати з України хліба і мяса.

До виповнення цього завдання ми шойно приступаєм... Тимчасом виголоднила СРСР більше чекати не може. Такі продукти, як хліб і мясо їй потрібні негайно... Тому мусимо признати правильність того кроку, котрий вже зробили рядом з організаційними способами представники російського Компрода на Україні, кроку, який виявився в негайній організації заготовок хліба через спеціально висилані експедиційні відділи⁽²³⁾.

У цілій тій довгій балачці московського комісара ми чуємо ясно й недвозначно, що ціла війна большевицької Московщини проти України ведеться виключно за хліб, цукор, мясо, вугілля, залізо, сало з України для Московщини. Ні разу там не згадується про те, що ця московська армія нібито йде визволяти »пролетаріят« від будітмо буржуазної Української Центральної Ради чи від Ди-

ректорії У. Н. Р. Ні! Між собою говорять московські комісари не про долю пролетаріату на Україні і не про хліб для нього, а виключно про те, якби даремно забрати хліб з України окремими грабунковими («експедиційними») відділами. Яскравішого приміру; бруталного завоюництва трудно знайти в історії! Очевидно, що цілу правду про війну проти України говорили й писали московські комісари тільки для себе і для своїх комуністичних членів. Рівночасно для українських мас мали ці самі комісари тільки слово брехні й баламутства, аби ці маси відвернути від оборони своєї землі, волі і плодів своєї праці від нахабного грабіжу Московщини.

При кінці цих матеріалів слід навести ще наказ Комісаріату Військових Справ (тоді Л. Троцького) по занятті більшої частини української території в квітні 1919 р. Там говорилося також недвозначно про те, по що йшла московська большевицька армія на Україну:

„Із України вивезено все, що було потрібно і нам тут нема що робити. Всі на оборону фронту над Волгою!²⁴⁾»

Наведені матеріали говорять так проречисто про мету походу московських большевиків на Україну, що їх не в силі викривити ніяка демагогія большевицьких прислужників серед Українців.

Якими способами звоювала Московщина Україну?

Московська большевицька влада переводила задумане опанування по точно обробленому плану. З одного боку, мав іти наступ із зовні на границі Української Народньої Республіки. Цей

зовнішній наступ переводила московська влада при допомозі правильної армії, яку стягнуто або з російських кадр або з фронту. Рівночасно з другого боку всіма способами зручної, але безсовісної демагогічної пропаганди старалася московська влада розложити й ослабити Українську Народню Республіку з нутра. Ця пропаганда була дуже хитра. На зверх вона заявляла, що нібито московські комісари щиро признають незалежність Української Народньої Республіки. Рівночасно комісари з Москви дали приказ своїм комуністичним московським діячам на Україні організувати переворот проти Української Народньої Республіки. Коли цей переворот не вдався, тоді близько границі, в Харкові, проголошено нібито нову українську, совітську, владу.

Про цю добу нашої історії так говорять большевицькі документи:

„Коли Затонського прийняли в склад Совнаркома Російської Совітської Республіки в характері представника українського совітського правительства, провідні діячі Совнаркома зачали вести переговори поза ним з кругами українських соціалістів що до внутрішнього перевороту в Центральній Раді... Цей плян не вдався, не вдалось розколоти національного фронту (на самій Україні для тої мети зроблено дуже мало) і Російська Республіка мусіла помогти воєнною силою, щоби перемінити Україну на совітську“²⁵⁾.

Щоби можна було ліпше баламутити несповідомих людей, то ці післанці Москви не називали себе »комісарами«, (як у Москві), але »народніми секретарями«. Це роблено для того, щоби протиставити себе генеральним секретарям Української Центральної Ради. Щойно в р. 1919 ці московські намісники вже без ніякої маски називали себе по московському зразку — комісарами.

Цілий цей будім український большевицький уряд у Харкові складався лише з Москалів.

Тільки для баламутства людей на Україні до тих московських намісників додано двох легковірних Українців — В. Шахрая і Юрка Коцюбинського (тоді ще молодого хлопця!). (В. Шахрай дуже скоро побачив свою помилку і виступив з того «уряду»). Які це були члени того «українського совітського уряду», найкраще описує Г. Лапчинський (пізніший большевицький консуль у Львові):

„Що це за уряд „український“, скаржився мені він, (В. Шахрай) — каже Лапчинський — що його члени зовсім не знають і не хочуть знати української мови? Що не тільки не користуються жадним впливом серед українського суспільства, але воно навіть ніколи й не чуло раніш їхніх призивів? Що я за „український військовий міністр“, коли всі українізовані частини в Харкові мені доводиться роззброювати, бо вони не хочуть іти за мною на оборону радянської влади? За єдину військову підпору для нашої боротьби проти Центральної Ради ми маємо лише військо, що привів на Україну Антонов і що на все українське дивиться, як на вороже контр-революційне?“²⁸⁾

Що собою уявляв Центральний Виконавчий Комітет України, який утворили большевики в Харкові для противаги Центральній Раді і що був варт організований ним «перший совітський Уряд України», свідчить декларація цього ЦИКУК-у з дня 7-го березня 1918 року такого змісту:

1) Мы никогда не рассматривали украинскую советскую республику, как национальную республику, а исключительно как республику на территории Украины.

2) Мы никогда не стояли на точке зрения полной независимости украинской народной республики, рассматривая ее как более или менее самостоятельное целое, связанное с общероссийской рабоче-крестьянской республикой федеративными узами. — (Антонов-Овсеенко «Записки» т. II. ст. 23).

Як популяризовано тоді ідею походу на Україну, в самій Москві, серед робітничого населення, показує уривок зі споминів В. Затонського про віче в Олександрівських залізницях у Москві. Треба тямити, що багато московського робітництва ставилося тоді вже до большевиків дуже ворожо. Аби робітників настроїти для себе прихильніше, уживали большевицькі проводирі такої безстыдної демагогії проти України:

„Як виходив хто з наших товаришів — пише Затонський — здіймався шалений галас, промовця стягали з катедри, іноді й били.

Коли я пробував виступити, такий самий прийом було уготовано й мені. Вже хтось за ногу тягнув мене з катедри. Втримуючи рівновагу, я випадково потрапив рукою до кишені, де була біла франзоля, що її допіру привіз мені якийсь товариш з України.

Миттю виникає плян. Затримуючись що сили на підвищенні, я вихоплюю булку й показую її юрбі. Величезні тритисячні збори ахнули від несподіванки... Очі запалали. Перше ніж встигли отямитися (адже могли сказати: „отакі комуністи, самі булки їдять“, а тодіб все пропало), кричу на все горло:

— „Товариші! Знаєте з відки цей білий хліб? Він з України. Я тільки оце звідти приїхав. Хочете знати, як там люди білий їдять хліб?

— Ну, як з України, то кажи...“²⁷⁾.

Такої безсовісної і безстыдної демагогії не знає мабуть історія. Большевики розбуджували серед московського населення рабівничі інстинкти — жадобу: поживитися безплатно чужим трудом — білим українським хлібом. Тільки цим способом вони збуджували »воєнного духа« серед темних московських мас.

1) На передодні наступу на Україну.

Московські большевики та їх тутешні прислужники для баламутства темних людей завжди представляють справу так, що совітська «Москов-

щина зовсім не посилала своїх військ проти Української Народньої Республіки. Це — мовляв — сам український нарід, українські селяни й робітники, воювали проти Української Народньої Республіки і поставили собі совітську владу.

Аби можна було переконати навіть дотеперішних большевицьких прихильників, наводимо тут докази зі самих большевицьких документів, котрі виказують, що проти Української Народньої Республіки воювали тільки московські полки.

Антонов, бувший начальний командант большевицької армії проти України, в своїх »Записках« широко розповідає про те, як ще в кінці листопада та з початком грудня 1917, провадила Москва підготовчу працю до наступу на Україну. Москва в цей час мала до розпорядимости велику армію. Московський штаб розробив точний плян наступу. Згідно з цим пляном мали посунутися військові відділи з півночі і з головної кватири (Могилева) у: вихідні точки — Гомель, Брянське, Вороніж, Харків. Разом з тим Антонов подає і кількість московського війська, що він мав його до розпорядимости на кордоні України на передодні виступу (14-го грудня). Так напр., з розмови його зі Штабом 14-го грудня, він подає слова комісара Склянського:

„Передаю вам склад північного відділу... Крім панцирного потягу входять 60-й Сибірський полк, 3 кулеметні команди, дві панцирні машини, друга батарея, 132-й артилерійський дивізіон, Брянський відділ червоної гвардії 800 багнетів, 17-й стрілецький полк, 37-й запасний полк, 500 багнетів, 19-й полк, еще одна легка батарея, 10 гармат і ще одна батарея — разом 20 гармат. В Орші є 500 легких гармат... Відділ пішов із Новгорода ешалонами, 10 тисяч кавалерії і піхоти на Брянськ“.

Після того, як московські комісари поставили Українській Народній Республіці ультимат, Антонов так описує воєнну ситуацію:

„Я умовився з Т. Криленком щодо вислання до мого розпорядження в Харків відділів з фронту. Позерн обіцяв при тій даті піхотну дивізію, дивізію легкої гірської і тяжкої артилерії, а також помічні відділи“.

Ні тут, ні в цілій книжці цього начального команданта московських військ проти України, не згадується ані словом про те, що хочби якийсь малий відділ українських селян чи робітників виступив був за совітами, а проти Української Народньої Республіки.

Про це можуть свідчити і дальші виїмки большевицьких документів.

2) Бій під Крутами.

Про цей бій пише Антонов так:

„Бій за Крути тягнувся цілий день і закінчився 30 січня програною військ Ради (Української).“

Муравйов повідомляв про цей бій мене і Совнарком: „По дводневнім бою перша революційна армія Єгорова при піддержці другої армії Берзіна коло залізничної станції Крути розбила контрреволюційні(!) війська Ради під проводом самого Петлюри. Петроградська червона гвардія, Виборжська і Московська гвардія винесли майже самі одні весь бій на своїх плечах“²⁸⁾.

Отже військо з Виборга, Москви, Петрограду, йде на Київ. Ані один український відділ не йде за совітами. Цьому московському військові під Крутами протиставила українська соціалістична молодь під проводом Олелька Поповича, члена організації УПСР у Києві.

Крути це найкраща картина з визвольних змагань і героїської боротьби української соціалістичної молоді за самостійність України.

3) Бій за Київ.

Проти України йшла в першу чергу і майже виключно стара регулярна царська армія під ко-

мандою московських большевицьких комісарів. Ось їх власне свідоцтво:

„Ви знаєте — звертається Муравйов до Антонова — що означають регулярні війська в теперішній час. Вони страшенно дискредитують совітську владу, а тому, прошу Вас, пришліть мені або Петроградську або Московську Червону гвардію... Обовязково чекаю на зміну Червону гвардію, інакше я не впораюсь з тими силами, що їх маю, з мільоновим містом. Отже проситиму сили ще з Петрограду та Москви. .

Московська армія мала приказ на Україні нищити всіх свідомих Українців. Міста бомбардовано артилерією так, як це водиться лише у ворожій країні. І саме тому, що розпалювано бандитські кровожадні інстинкти в цих військах, то в них не було великої охоти класти свої голови за мнімі совіти на Україні. Вони воліли грабувати й чинити всякі насильства, чим провадити правильну війну. Ось пару виїмків з большевицьких документів:

»(Приказ Муравйова) командантові армії І. Егорову. Сьогодні скріпити канонаду, громити безпощадно місто, головним чином Лукіянівку, з київської стації... Коли салдати 11 полка будуть поступати трусливо, то скажіть Стєценкові, щоб він їх підігнав зі задущрапцями...«²⁹).

Зрештою наказ ч. 9 команданта армії Муравйова: »...Військам обох армій, армій Егорова і Берзіна А. приказую безпощадно знищити в Києві всіх офіцерів і юнкерів, гайдамаків, монархістів, і всіх ворогів революції...«³⁰).

Як виконувано подібні накази, на Україні і хто переважно був їх жертвою, можна бачити із такого факту, що його подає Лапчинський:

„...Згадую інцидент, що стався в Полтаві, коли командант штабу Муравйова, Любинський, („Хлор“) зявився арештувати Леонарда Бочковського, лідера українських

есерів на Полтавщині. Коли Бочковський на запитання відповів українською мовою, „Хлор“ на нього закричав:

— „Предлагаю говорить со мною по.. интернациональному“.

— „Я вмію говорити англійською, німецькою, французькою, польською та російською мовою — відповів Бочковський — але не знаю, яку з них ви вважаєте за інтернаціональну...“

Мабуть такий же „наївний інтернаціоналіст“, подає Лапчинський, за кілька тижнів після того розстріляв т. Бочковського в Києві лише тому, що в нього був червоний квиток члена Центральної Ради, складений українською мовою...“²¹).

А хтож це розстрілював українських соціалістів? Вистарчить навести характеристику команданта армії, яка ці розстріли переводила, Муравйова. Про цього Муравйова пише пізніший большевицький консуль у Львові Ладчинський таке:

„За царату — каже Ладчинський — він не мав жадних стосунків з революційним рухом. Навіть більше, кажуть, що він був великим патріотом та монархістом. Коли на початку цього століття почали організувати так званих „потешних“, цебто мілітаристично-монархістичні загони зі шкільної молоді, Муравйов був одним із перших організаторів цього руху...“ (Ладчинський Г. „Боротьба за Київ“).

Так то відбувся перший воєнний похід большевицької Москви проти України (грудень 1917 — березень 1918). Українська Народня Республіка остаточно при допомозі центральних держав таки вигнала московські війська з України. Але незабаром прийшов переворот українських панів на спілку з московськими панами і німецькими генералами проти Української Народньої Республіки. При допомозі німецького війська усунуено Українську Центральну Раду, а на її місце проголошено реакційну владу „гетьмана“ генерала Скоропадського. Скоропадський поволі заводив на Україні назад владу московської буржуазії і шляхти. Доки панував Скоропадський, доти й москов-

ські большевики сиділи тихо, уважаючи його роботу мабуть за свою. Але як тільки в листопаді 1918 р. українська революція повалила реакційний режим Скоропадського, відновила Українську Народню Республіку, і установила владу, Директорії У. Н. Р., тоді зараз московська большевицька влада виступила з другим воєнним походом проти України. Мета цього походу була та сама, що й першого. І тепер Москва удавала, що нібито війну провадить не вона, а будім якісь українські совіти.

Українська влада звернулася з протестом проти цього походу і запитала московську владу, як це вона без виповідження війни нагло посилає своє військо проти України. Перебіг телеграфічної розмови, що відбувалася між представником уряду У. Н. Р. Чехівським і комісарем 'закордонних Справ у Москві Чичериним передає Антонов так:

„31 грудня представник першого уряду Директорії Чехівський, запитав Москву по радіо, чим викликаний наступ радянського війська на Україну? Товаріщ Чичерин на цей запит відповів, що наступає не військо російської радянської армії, а українське військо, бо на Україні вирує повстання, викликане контрреволюційними заходами Директорії“. — „3, 4 та 9 січня нові радіо-телеграми Чехівського в Москву: на Україні нападають „Латиші та Китайці“, їхніми руками Москва має намір захопити Україну, щоб її ограбувати і запровадити в ній такий лад, який бажаний російському урядові...“ ...Народній Комісаріят Закордонних Справ відповідав на ці радіо-телеграми Директорії 5, 6 та 10 січня. У ноті з 5 січня НКЗС. вказував на невідповідність з дійсністю відомостей, що їх подала Директорія. „Ніякого війська радянської Росії на території України нема“, „воєнні дії провадяться між військом Директорії та військом українського радянського уряду...“⁸²⁾

Так лукаво, по фарисейськи, говорила московська влада на зверх, щоби баламутити світ і несвідомих українських людей. А рівночасно таємно зараз у листопаді 1918 р., як тільки побідила українська революція, стягано на україн-

ський кордон московську армію, щоби відповідними силами в грудні розпочати війну проти України. Про це свідчить лист Антонова до Леніна з 17-го листопада 1918 р.:

„Совнарком і по його вказівкам Реввоенсовіт (найвища московська воєнна рада) рішили негайно приступити до активних операцій на Україні...“

17 листопада оформився совіт українського фронту замасковано названий совітом групи Курського напрямку. Його склад такий: Я, т. Сталін, т. Затонський. Вацетис приказав взяти до нашого розпорядження: а) у Вороніжі — 43 робочій полк, 2-гу Орловську кавалерійську дивізію (написнувши на її формування) і готові харчеві полки й московську роб-дивізію... (Тут він даліше вичисляє московські полки, зібрані проти України)⁸³).

(Цей лист друквано в Літописі Рев. 1929 кн. 4).

Далі в листі вичислює Антонов усі ті московські полки, якими з району Курська має початися наступ проти України.

Для баламутства іменувала Москва будім «Український Радянський Уряд» — по раз другий. Розуміється, що до цього уряду взяті самих Москалів і юдного малороса Затонського. Ніколи український народ, а навіть найменша його частина, не устанавляв цього уряду. Про те, як утворився цей ніби український радянський уряд, оповідає член того уряду Затонський. У Курську покликав секретар Російської Комуністичної Партії Сталін до себе майбутніх членів «уряду», які самі не знали, по що їх закликали. А далі даймо слово самому Затонському.

„Сталін загадав прибрати зі столу, зачинити двері і сказав: — Тепер розпочнемо.

До справи підійшов він без жадної передмови: — ЦК. РКП. (Центральний Комітет Російської Комуністичної Партії) ухвалив утворити Радянський Уряд з — (тут була павза) з Пятаковим на чолі...

ЦК. РКП. ухвалив... А коли ЦК РКП. ухвалив, заперечувати годі...“⁸⁴).

Як сказано, членами цього будім українського радянського уряду були самі Москалі (Пя-

таков, Антонов, Артем, Квірінг) і малорос Затонський. До того ці Москалі з глибини душі ненавиділи Україну і були взагалі проти творення української держави — навіть совітської. Вони грали ролю «українського уряду» лише тому, що це приказав Ц. К. Р. К. П. в причин вищої політики. Що так воно було, про це свідчить сам Затонський, згадуючи про Артема:

„Артем, як тепер памятаю, доводив, що це справа реакційна утворювати Україну, хоч би навіть радянську“. (Затонський: „Уривки з спогадів про українську революцію“. Літопис Революції. 1929, кн. 4, ст. 168.)

Рівночасно за московською армією з Москви надсилають спеціальні кадри агітаторів на Україну, яким Троцький дає інструкції такого змісту:

„В третій раз ми посилаємо сильні кадри агітаторів. Конкретно ваше завдання полягає в цьому:

1. Не навязувати українському селянству комуні до того часу, поки наша влада там не зміцніє.

2. Обережно заводити її в колишніх маєтках під назвою артілів або товариств.

3. Запевняти, що в Росії нема комуні.

4. Наперекір самостійникові Петлюрі та іншим говорити, що Росія також визнає самостійність України, але з радянською владою, а Петлюра продає Україну буржуазним державам.

5. З огляду на необхідність обезброєння всіх повстанців, щоб вони знов не повернулися проти нас, треба рішучо запевняти, що серед повстанців більшість денікінців, буржуїв та кулаків.

6. Трудніша справа стоїть з Петлюрою... Треба бути обережним... Іноді, поки ще Денікін не розбитий до щенту, краще пускати чутку, що радянська влада в союзі з Петлюрою.

7. Коли будуть випадки грабунків в Червоній Армії, то їх необхідно звалювати на повстанців і петлюрівців, що йдуть до Червоної Армії.

8. З огляду на необхідність для радянського уряду вивозити хліб з України, ваш обов'язок, товариші, зясувати селянам, що хліб візьмуть тільки у кулаків і не для Росії, а для найбідніших українських

селян, для робітників і Червоної Армії, яка вигнала Денікіна з України..

Ідучи тепер на працю на Україну, пам'ятайте,... що для досягнення мети всі засоби гарні. „Ані на хвилину не забувайте, що Україна мусить бути нашою...“³⁵).

Гидкішої і лукавішої демагогії та фарисейства трудно знайти в історії.

Поруч з розгортанням воєнного наступу на Україну, розгортається і справа харчевого характеру, як це видно ясно хочби з інструкції Троцького.

Московський Совнарком (Совет Народних Комісарів) зараз за своєю армією вислав окремих комуністичних комісарів для реквізиції харчів на Україні і для транспорту цих харчів на Московщину. Лише в березні 1919 вислано таких харчевих комісарів на Україну, 2700 осіб. Про це говорить московський комісар Шліхтер дослівно так:

»...Ви знаєте, що недавно з Москви почався масовий відплив пролетаріату на Україну... Москва дала Україні біля 2700 людей, котрі були спеціально командовані до розпорядимости Наркомпрода (комісаріату харчування). ...Всі погляди пролетаріату Московщини обернені на Україну.³⁶)

Як ставився український народ до московської окупації ?

Як же зустрічало цей похід Москви на Україну місцеве українське населення?

Відповідь на це питання дає нам передовсім факт довголітньої боротьби українського народу проти цієї окупації. Армія Української Народної Республіки, утворена з селян і робітників, боронила української землі і народу від 1918 р. аж до 1920 р. Колиж ця армія була,

зморена тифом, розбита московською перевагою, то все одно український трудовий народ ще до 1922 р. піднімав проти окупаційної совітської влади масові повстання.

Відповідь на це питання знаходимо також серед опублікованих большевицьких споминів чільних учасників походу, праць їх, серед тогочасної совітської преси, літератури, в постановках та відозвах партій і т. д.

Так, оповідаючи про весну 1918 року, большевицький історик М. Майоров зазначає:

„Селянство в цій боротьбі не співчувало з большевиками, остаючись пасивним³⁷⁾».

Теж саме знаходимо у Б. Качинського, який, кажучи про земельну політику Совлади на Україні, підкреслює становище селянства такими словами:

„Українське село мусіло йти на жертви і віддавати всі свої, вже в найбільшій мірі розграбовані в себе в часі німецької окупації, запаси без відповідної заміни на товари. Зробити того без крайнього напруження, без найбільших ускладнень і величезного спротиву не тільки заможних, але частинно й середняків село, розуміється, не могло“³⁸⁾.

Такі спротиви часто виливалися в місцеві селянські повстання. Так, наприклад, про це свідчить «Червоное Козачество»:

„Більша частина Правобреженої України і деякі райони лівобережних, настрашені стяганням харчів („развйорстка“) і „комунією“ були настроєні різко проти совітів. Наслідком того вибухали місцеві селянські повстання, що відразу захоплювали територію кількох повітів³⁹⁾».

Про поважні виступи українського села свідчить і Качинський:

„Хвиля протиколлективістичних настроїв у багатьох місцях найшла вислів у більше або менше поважних виступах значних мас села.“⁴⁰⁾

Відпорне становище українського селянства до совітської влади, що прийшла з Москви, по-

свідчують також два большевицькі історики С. Коган і Н. Межберг у таких словах:

„Антирадянський настрої більшості селянства до осені 1919 р. викликав ряд причин і об'єктивного і суб'єктивного порядку в розумінні політики радянської влади. Радянська влада за цей час не зуміла ні перелогти впливу куркульства, ні притягти на свій бік більшості селянства. Радянська влада не передала всієї поміщицької землі і всього реманенту 1919 р. селянству, несвоєчасно для України провела націоналізацію землі, незвичайним для громадянської війни чином формувала організацію комун. Оці заходи і підняли селянство в 1919 р. проти радянської влади⁴¹⁾).

Але й не тільки заможні та середняцькі верстви українського селянства виявляли спротив, а також і безземельне селянство виступало проти совітської влади. Про це свідчить згаданий вже нами В. Качинський, ось як:

„... Були випадки, коли харчеві органи стрічали пасивний спротив навіть з боку комбедів (комітетів бідноти)... Тому що біднота мусіла спасати власне життя і мізерне господарство, то вона мусіла ставити опір проти витягання хліба...“⁴²⁾

Як вже згадано, спротиви проти совітської влади часто виливалися в збройні повстання. Повстанці-селяни часто видавали окремі заклики до боротьби, котрі розсилали до дальших околиць. Один з таких закликів приводить В. Качинський. Ось його зміст:

„Ми, селяни Никополя, Лапинки, Довгалівки і Новомиколаївки натерпівшись під гнетом комунізму в ночі під свято Святої Тройці 26 травня повстали проти насильників-комуністів і скинули їх владу, а замість неї поставили свою селянсько-робітничу владу зпоміж відомих нам чесних працівників, до яких ми маємо довіря, а не світових лайдаків — грабіжників, які були перше.

Товариші трудящі! Ми хочемо не комуні, а своєї виборної влади і мирного та спокійного життя.

Геть комуну! Ми ваша передова сторожа. Піддержіть нас, чим можете: людьми, зброєю, хлібом⁴³⁾).

Про вороже становище бідних, безземельних селян до совітської влади свідчить також большевицький історик Анішев. Він пише: .

„Совітська влада не змогла обхопити своїм впливом українське село не тільки в його заможній часті, але... й біднішу часть селянства. Про це говорять такі факти, як виступи біднішої часті селянства проти Совітів“⁴⁴).

Про настрої українського селянства (бідноти та середняків) проти совітської московської влади красномовно оповідають зрештою доповіді агітаторів «Агитационно-Просветительнаго отдела» кам'янецького повітового комісаріату.

Так наприклад агітатор, на призвище Юзов, доповідаючи голові цього «отдела» про селянське віче в с. Кислівці, пише, що на цьому вічу були безземельні, малоземельні селяни та середняки.

„Селяни слухали мене — каже Юзов — з недовірям, не дивлячись на мої довгі „уговори“, мені не тільки не вдалось з'організувати комуністичні ячейки, но навіть „избы читальни“ (хати-читальні)...“

Так в с. Кислівці. А от що каже доповідь про с. Островчани Довжецької волости:

„Приїхав і скликав комітет бідноти. Складається він дійсно з бідних, но зустріли вони мене.. дуже вороже. Зразу навіть не хотіли дати балакати... на зроблені скільки разів запитання, чи визнаєте ви совітську владу, вони відповіли мовчанням...“

З докладу другого агітатора:

„Село Великі Армяни. Селяни заявляють, що ніяких большевиків-комуністів вони не визнають і їм нічим не допоможуть — ні людьми, ні хлібом, одним словом нічим...“

До цих докладів голова «Агитационно-Просветительнаго Отдела» в своїй доповіді Кам'янецькому Ревкому додає, що цитовані місця являються найбільш типовими та характеризують ясніше всього стан села і його відношення до совітської влади*).

Цікавий літературний опис укр. села в тім часі, та його настрою подає московський, больше-

вицький письменник Е. Бражньов у своїм творі «В диму костров». Він описує там ось так вражіння московських большевицьких військ по вході на Україну.

Переходили мовчазною країною, таємною територією. Переяслав, Канів, Тараща, Золотоноша, фабрика бандитизму, розбійнича кузня, в котрій щойно затер кроваву квашу Зелений. І тут ніхто нічого не знав! Тут усі були невинніші від недошеного дитяти і менше знали як пень у лісі. Зелений? Про такого слухом не чули. Банди? Таких в роду не було. Вони нічого не розуміли, нікого не бачили, про ніщо не чули. Тупий вигляд, скрадений погляд, лукава, бистра як блискавка усмішка. Ріж на кавалки, нічого не виріжеш...

Хороводом танцювали села й хутори. Мирний, вишневий рай, тишина й сон серед білих хаток — але все те була одна маскарада, нічого більше. За декораціями таїлося щось такого, що слабо подобало на селянську ідилію.

Слизьке тіло бандитизму — ось що крутилося за кулісами малоросійської опери. Обріз і ручну бомбу прятали під спідницею українських красавиць.

З наведених урядових большевицьких документів ясно видно, що українське селянство не тільки що не покликало совітської влади з Москви на Україну, але крім того виступало проти совітської окупації збройним опором і повстаннями. Таким чином совітська, комуністично-большевицька влада на Україну; прийшла проти волі українського селянства і тому вона не мала і не має права називатися селянською владою.

Але є ще такі люди, котрі з легкодушности вірять московській большевицькій пропаганді про те, що комуністична диктатура на Україні — це «диктатура українського пролетаріату», робітництва. Якжеж ставилося українське робітництво до наступу московської совітської армії на Україну? Чи справді ставилося робітництво до совітської московської армії як до свого

визволителя, як про це говорять большевицькі агенти?

Отож навіть большевицькі документи мусять признати, що місцеве робітництво на Україні ставилося до московської совітської окупації явно ворожо. Місьцеве робітництво піддержувало Українську Народню Республіку, й здобутки української революції, а про »совітську революцію« ані слухати не хотіло. Більшість місцевого робітництва не хотіла московських большевицьких визволителів; навіть робітничі »совіти« на Україні (ради) — але — дійсні, а не фальшовані большевицьким способом — не хотіли мати нічого спільного зі совітською московською армією, що йшла війною проти України. Тільки мала меншість націоналістично і шовіністично настреного московського робітництва на Україні і частина жидівського пролетаріату йшла за кровожадною і грабіжницькою демагогією большевицьких комісарів у Москві. Величезна більшість пролетаріату України була рішучо проти совітсько - московської окупації. Про це свідчать такі большевицькі документи:

Командант московської армії проти України Муравйов у письмі до начального команданта Антонова заявляє дослівно:

„Місьцеві совіти і пролетаріат не хочуть боронити революції (большевицької!), своєї власної влади (большевицької!) і перешкаджають другим її боронити, чого живий приклад — Одеса“ ⁴⁵).

Всеукраїнський Центральний Комітет Професійних Робітничих Союзів видав був проти московської большевицької окупації таку відозву:

Робітники! Боротьба „Профсоюзів“ за права і добробут робітників не досягла своєї мети. З кожним днем ми позбуваємося своїх позицій. І зараз опинились ми голі, босі, без праці, без жадних прав, без віри в краще майбутнє.

Большовицько-комісарський чобіт розтоптав і ті наші завойовання, які тяжкою боротьбою були здобуті нами ще за часів царського самодержавія... „Робітничо-селянська влада московського совнаркому зробила те, що і робітники і селяни ніяк не дочекаються тої пресвітлої години, коли можна буде позбутися цієї влади“.

В записках Антонова знаходимо опис робітничого спротиву на залізницях:

Майже кожного дня — каже комісар Антонов — не вловима рука творила пакости самому рухові (на залізниці) — заганяла в далекі, глухі кутики вагони з набоями і патронами, робила зудари („карамболі“) цілих транспортів і т. д. Памятаю випадок, коли проти мого вагона на сусідніх шинах застрягло на пару днів кілька вагонів з ручними гранатами і набоями, а в ночі під ті вагони хтось кинув зпоза паркану гранату, яка на наше щастя не трісла. Випадок зі злобним ударом на стації Сіль нашого ешалона з артилерією не був одиноким... Запізнювання стали звичайним явищем, як і відправлювання замість одних вагонів других з цілком іншого рода тягарем...“⁴⁶⁾

Цікаве свідоцтво про відношення робітничих і салдатських совітів на Україні до московського большевицького наїзду дає большевицький командант Муравйов у своїм звіті до Антонова про Полтаву:

„Щодо становища місцевого совіта, то воно надзвичайне непевне. Салдатська секція і причаливши до неї правим крилом члени совіта винесли резолюцію, якою не признають Харківської Ради (Комісарів). Совіт забарикадувався, окруживши себе артилерією і кулеметами“⁴⁷⁾.

Як бачимо, то совіт робітників виставляв проти будім своїх московських освободителів — гармати. Таке саме вороже до большевиків було становище робітничих і салдатських совітів у Києві:

„В Києві було положення найменше пригоже для (влади московських) совітів.. Навіть совіт салдатських депутатів був настроений проти большевиків і піддержував (Українську Центральну) Раду.“⁴⁸⁾

Пізніше пробувала большевицька влада набирати військові відділи також з українського селянства. Але ці відділи зовсім не були настроєні

прихильно для большевицької влади. Ось що вони робили:

„Вони громили чека по містах України (Київ, Полтава) і улаштували повстання з вибиванням комуністів.“⁴⁹⁾

Як відомо і як було вже нами згадано, в кінці 1917 року (грудень) у Харкові відбувся зїзд Совітів, названий Всеукраїнським Зїздом Рад. Очевидно, що це не був ніякий Всеукраїнський Зїзд Рад, бо на ньому були лише представлені деякі ради Донецького району, і 124 большевиків, які забралися із правдивого Всеукраїнського Зїзду Рад, що саме відбувався у Києві, де большевики потерпіли поразку: Цей Всеукраїнський Зїзд виявився величезною більшістю за довірям Українській Центральній Раді. Отож большевики цей районний донецький зїзд деяких рад назвали; фальшиво всеукраїнським, і про людське око утворили буцім окремих уряд совітської України, щоби в той спосіб можна було Москві краще провадити війну проти України.

Проти того большевицького фальшу виступили були рішучо не лише українські соціалісти, але й російські соціал-демократи, котрі видали були проти того самозванчого Зїзду окрему декларацію.

Заява російських соціал-демократів (меншевиків) говорила так:

Не беручи на себе відповідальности ні за одну постанову безправного і зовсім неправосильного зїзду, ми з особливою силою і рішучістю виступили проти тих постанов, котрі піддержують ту злочинну і братовбийчу війну, що її Совіт Народних Комісарів грозить розпочати з демократичним урядом України (,Изв. Юга“, 1917 ч. 224)

Також українські комуністи-большевики виступили були рішучо проти цієї московської провокації. Центральний Комітет партії українських комуністів видав тоді такий маніфест:

Центральний Комітет іменем всеукраїнського З'їзду (партиїного) большевиків, в ім'я мира пролетаріату, вимагає заперестати воєнну діяльність на території Української Республіки. Звертаючи ся до Совітської Росії Центральний Комітет вимагає, щоби вона вплинула на анархічні банди, що зібралися коло її границі. Українські большевики мають свій новий осередок у Києві і той осередок знає ліпше положення укр. робітництва, котрому треба мира, революційного порядку й дальшого соціалістичного змагання.

У цей спосіб ворожо відносила до накиненої Москвою влади у Харкові, та до воєнного нападу Москви правдиві укр. комуністи.

Спершу розпорошені повстання приблизно з квітня 1919 р. почали набирати виразних організаційних форм.

На чолі їх організацій та керування повстанським рухом, став Центральний Повстанський Революційний Комітет.

Активну участь в організаційнім керуванні повстанням взяли члени Української Партії Соціалістів-Революціонерів (УПСР) та Української Соц.-Дем. Роб. Партії — (УСДРП).

З невеликих, незв'язаних між собою повстанських груп Центральному Повстанському Комітетові пощастило створити ділі повстанські дивізії в кілька десятків тисяч повстанців.

Про настрої, бажання, та стремління українського селянства й повстанців, свідчить один з членів Центрального Повстанського Комітету, — О. Щадилів у цей спосіб:

„...настрій у селянства і повстанців яскраво протикомуністичний, але цілком виразно протиреакційний...“).

Тойже О. Щадилів в одній зі своїх промов такими словами характеризує причини, що викликали повстання та ті цілі, що їх поставили собі повстанці:

„...наша дорога лежить до цілковитого звільнення України від окупантів — комуністів. Комуністи неправдою завоювали наш край, руйнують його, грабують й насміхаються над українським трудовим народом.

Повстало наше селянство й під керуванням своїх провідників Центр. Повстанського Комітету завзято бється й виганяє грабітелів зі своїх рідних сел, міст та цілої України...

Битись нам, повстанцям, приходиться на два фронти проти комуністів і проти буржуазії, яка йде на нас з Деникіном... Бореться селянство й українське робітництво, що повстали за одно, за вільну і незалежну Українську Республіку, де би панував сам працюючий нарід..“ **)

Найбільш яскраву характеристику політичного становища на Україні 1919 року дає статистика робітничих і селянських повстань проти опанування України совітськими московськими військами. Цю статистику подає Х. Раковський. З тих статистичних даних бачимо, що на Україні тільки з 1-го квітня до 1-го травня відбулося 93 повстання, а з 1-го червня до 19-го червня 207 повстань⁵⁰).

Було це гідною відповіддю місцевого українського трудового населення на прихід чужих сил та завоювання ними України.

Так висвітлюється перед нами мета й способи московського походу на Україну, з його наслідками.

Разом з тим подані нами матеріяли вказують на дійсне обличчя того, хто сьогодні намагається переконати світ в своїх протиінтервенційних засадах і стремліннях, хто виступає речником «світового миру» і в тойже час систематично, в найжорстокіший спосіб винищує трудове населення підбитої силою зброї України, як каже Д. Гуменна, оповідаючи про виникнення одного з Радгоспів («Червоного Перекопу»):

„На пройденому його шляху лишають ся тільки жахливі картини цілих селищ; здавалось пройшла тим краєм якась згубна війна, набоями повалаяла села, газами отруйними винищила людей. Так мертво визирає краєвид (Д. Гуменна: „Кампанія“)

А письменник Гео Шкорупій представляє Україну в своїм творі „Жанна батальонерка“ ось так :

„Україна — нещасніша з колоній, бо її посіли некультурні варвари, яких вона колись учила абетки. Хто звільнить її синів від тієї темряви, від вогких павучих обіймів, що несуть з собою brutальні завойовники? Лише татарське ярмо можна порівняти з тим ярмом, бо воно брудне й не несе з собою ніякої культури. Воно несе з собою культуру пригноблення, дрессировки й випікає з мясом будьяку свіжу думку... де сьогодні ніхто вже не сміється, ніхто не всміхнеться, ніхто не заспіває, хіба з наказу, звідки лине світом лише жадливий зойк та стогін голоду і смерти бестіяльно скатованих людей..

ВИПИСКИ.

- 1) „1917 год на Киевщине“, ст. 540.
- 2) П. Христюк — „Замітки і матеріяли до історії української революції“, т. II. ст. 100.
- 3) Там-же, ст. 103.
- 4) Там-же, ст. 116.
- 5) „1917 год на Киевщине“, ст. 541.
- 6) Тамже, ст. 540—543.
- 7) П. Христюк: „Замітки і матеріяли“.
- 8) „1917 год на Киевщине“, ст. 440.
- 9) „1917 год на Киевщине“, ст. 534.
- 10) Тамже, ст. 405.
- 11) „1917 год на Киевщине“, ст. 415—416.
- 12) „1917 год на Киевщине“, ст. 416.
- 13) Антонов-Овсеенко — „Записки“ 1924, т. I, ст. 26—27.
- 14) Антонов-Овсеенко: „Записки о гражданской войне“ 1924, т. I, ст. 21.
- 15) Там-же, т. I., ст. 136—138.
- 16) Там же, т. I., ст. 183—184.
- 17) Там-же, т. I., ст. 184.
- 18) Антонов-Овсеенко: „Записки“, т. I., ст. 185.
- 19) Шлихтер А., „Борьба за хлеб на Украине в 1919 г.“ — „Літопис Революції“ 1928, ч. 2, ст. 101—102.
- 20) „Літопис Революції“, 1928. кн. 2. ст. 118.
- 21) Антонов Овсеенко „Записки о гражданской войне“, т. I. „Октябрь в походе“, ст. 23.
- 22) Інструкція Троцького агітаторам комуністам на Україні.
- 23) А. Свидерский. — „Что может дать и что уже дала нам Украина?“ — „Правда“. 1919. 26. II. ч. 44.
- 24) „Приказ Народного Комисариата по Военным Делам. 28. IV. 1919. Ч. 992“.
- 25) „К отчету о I. Всеукраинском Съезде Советов“ (матеріяли та документи) — „Літопис Революції“ 1928. ч. I ст. 265—266.

²⁶⁾ Лапчинський Г. — „Перший період радянської влади на Україні“ — „Літоп. Революції. 1928. ч. I. ст. 171—172.

²⁷⁾ В. Затонський — „Із спогадів про українську революцію“.

²⁸⁾ Антонов-Овсеєнко „Записки“ т. I. ст. 146.

²⁹⁾ Тамже з приказів Муравйова.

³⁰⁾ Тамже ст. 154.

³¹⁾ Лапчинський Г. „Боротьба за Київ. Січень 1918“ — „Літопис Революції“. 1928. кн. 2, ст. 214.

³²⁾ Антонов-Овсеєнко „В боротьбі проти Директорії“ „Літоп. Революції“, 1930, кн. I. ст. 107.

³³⁾ Лист Антонова-Овсеєнка до В. Леніна „Літопис Революції“, 1929, кн. 4, ст. 188.

³⁴⁾ В. Затонський „Із спогадів про українську революцію“, „Літопис Революції“ 1930, кн. 5, ст. 155.

³⁵⁾ Інструкція Троцького агітаторам - комуністам на Україні.

³⁶⁾ Літопис Революції 1928, кн. 2, ст. 120.

³⁷⁾ Майоров М. „На путях“, К I-му Сезду КПБУ.

³⁸⁾ Качинський В. „Земельная політика Соввлади на Україні в 1919 г.“

³⁹⁾ Качинський. „Отступлення с України“, Червоное Козачество“, ст. 229.

⁴⁰⁾ Качинський В.: Земельная політика Соввласти на Україні в 1910 р. „Літопис Революції“ 1929, Кн. I, ст. 13.

⁴¹⁾ Коган С. і Межберг. „Другий період радвлади на Одещині“.

⁴²⁾ Тамже.

⁴³⁾ Тамже.

⁴⁴⁾ А. Анишев: Очерки истории гражданской войны 1917—1920 Ленинград 1925.

⁴⁵⁾ Антонов-Овсеєнко „Записки“, т. I, ст. 169.

⁴⁶⁾ Тамже ст. 171.

⁴⁷⁾ Тамже ст. 139—140.

⁴⁸⁾ „К отчету о I Всеукр. Сезде Советов“

⁴⁹⁾ „Червоное Козачество“ ст. 229.

⁵⁰⁾ Х. Раковскій: „Борьба за освобождение деревни“, Харків 1920.

^{*}) „Вістник Української Народної Республіки“ 1919. 24. VII. 24.

^{**}) „У повстанців“, „Вістник Укр. Нар. Республіки“ 1919. 3. VIII. 33.

Передплачуйте!

Громадський Голос заклали основоположники українського соціалістичного руху Іван Франко, Михайло Павлик, ще в 1895 р.

„Громадський Голос“

Громадський Голос це випробований, старий приятель українського селянства, який за 40 літ праці виказав ділом, скільки світла й правди вносить у селянську хату.

Громадський Голос подає (найвірніше події на всіх українських землях.

Громадський Голос боронить права всього українського працюючого народу непохитно.

Громадський Голос подає достійно та приступно для кожного господарські і справничі поради.

Громадський Голос дуже ясно й приступно подає відомости із усіх областей людського знання та тим способом підносить рівень освіти своїх читачів.

Громадський Голос учить, як треба боронити й здобувати українському селянству й робітництву свої права.

Тому вишліть як найскорше передплату за Громадський Голос.

Адреса: ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС, Львів, вул. Міцкевича ч. 7.

Передплата 2.20 зол. у чвертьрік, 4 зол. у піврік, 8 зол. за оден рік.

Чекове конто ПКЮ. 500.950.

Пізнавайте свою рідню історію!

Цього року вийшла книжка М. СТАХОВА
під наголовком

„Проти хвиль“

Історія українського соціалістичного руху на
західних українських землях.

(Це є другий наклад по конфіскації).

У цій книжці є представлена історія українського національного відродження та повстання і розвиток українського соціалістичного руху від Михайла Драгоманова аж до остатніх часів.

Книжка має 136 сторін друку, а коштує дуже дешево, бо всього 1.15 зол. разом з пересилкою.

Замавляти можна також чеком »Самоосвіти«
число 500.872 з допискою на середині чека: »Проти хвиль«. «